

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора педагогічних наук,
професора Нечипоренко Валентини Василівни
на дисертацію Григоренко Тетяни Вікторівни
«Формування професійних компетентностей у психолога (спеціального,
клінічного) у процесі навчання», подану на здобуття ступеня вищої
освіти доктора філософії за спеціальністю 016 – Спеціальна освіта**

Актуальність теми дисертаційного дослідження є безперечною, оскільки успішність системного реформування галузей спеціальної та інклюзивної освіти в Україні, відповідно до національних пріоритетів розбудови інклюзивного суспільства європейського зразка, залежить від якості психологічного супроводу дітей та молоді з особливими освітніми потребами на всіх етапах їх психосоціального становлення, починаючи від раннього віку і завершуючи повноцінною інтеграцією в суспільство за освітньо-професійною, соціально-економічною, сімейно-побутовою та культурно-дозвіллевою траєкторіями. У цьому контексті особливого значення набуває рівень сформованості професійних компетентностей спеціального (клінічного) психолога, його фахової готовності до використання широкого спектру сучасних корекційно-розвиткових технологій, методик і програм залежно від індивідуальних психологічних проблем і особливих освітніх потреб дітей та молоді зазначеної категорії.

Враховуючи зазначене, пріоритетом для викладачів закладів вищої освіти у процесі навчання майбутніх психологів має бути модернізація змісту, форм і методів підготовки майбутніх спеціальних (клінічних) психологів з теоретико-методологічних позицій сучасного соціогуманітарного знання і з урахуванням інноваційного досвіду, акумульованого вітчизняними та зарубіжними фахівцями в галузях спеціальної психології та корекційної освіти. Ці пріоритети на достатньому науково-фаховому рівні репрезентовані у змісті дисертаційної роботи

Т. В. Григоренко, яка спрямувала авторське теоретико-експериментальне дослідження на розв'язання актуальних проблем сучасної спеціальної освіти.

Авторський науковий задум Т. В. Григоренко експлікувала у логічному та цілісному науковому апараті дисертаційної роботи, що репрезентує її теоретико-методологічні засади й ідейно-концептуальні орієнтири. Мета дисертаційного дослідження досягнута за рахунок послідовного виконання поставлених завдань, що представлено у відповідних розділах роботи.

У першому розділі дисертантка обґрунтовує теоретичні засади формування професійної компетентності психолога, спираючись на сучасну вітчизняну та зарубіжну наукову літературу і враховуючи новітні методологічні підходи, представлені у фаховому дискурсі. На основі здійсненого теоретичного огляду сучасних трендів наукової інтерпретації концептів «професійна компетентність» і «професійна компетенція» Т. В. Григоренко переконливо доводить методологічну значущість власної авторської позиції, що визначає наукову новизну представленого в дисертації системно-логічного аналізу професійної компетентності психолога.

Обґрунтовані авторкою принципи професійної підготовки майбутніх психологів концептуально узгоджуються із сучасною парадигмою вищої освіти, враховують її актуальні проблеми й інноваційні практики. Водночас, фахова інтерпретація представлених принципів (науковості, наступності, системності, інтегративності, доступності, наочності, активності, професійно-педагогічної спрямованості, єдності раціонального й емоційного, емпіричного та теоретичного знання, зв'язку вивчення психології з життям і практикою, орієнтації на самопізнання та саморозвиток особистості) суттєво збагачена авторським оригінальним трактуванням інноваційного потенціалу вищої психологічної освіти на сучасному етапі кадрового забезпечення інклюзивно-реабілітаційної

освітньої практики в Україні. При обґрунтуванні основних складових формування професійної компетентності майбутніх психологів (мотиваційного, когнітивного, діяльнісного і рефлексивного компонентів) Т. В. Григоренко спирається на останні дослідження провідних теоретиків і методологів у галузі фахової підготовки спеціалістів психологічного профілю, пропонуючи власну інтерпретацію значення кожного компонента в структурі професійної компетентності психолога.

Другий розділ дисертації у цілісному вигляді розкриває методичну специфіку діагностики рівня сформованості компонентів професійної компетентності спеціального (клінічного) психолога та її результати, отримані Т. В. Григоренко за результатами емпіричного дослідження. Авторська позиція щодо обґрунтування змісту компонентів професійної компетентності психолога цілком відповідає сучасній парадигмі підготовки фахівців цього профілю, представленій у фундаментальних наукових працях провідних науковців (Д. М. Супрун, А. Г. Шевцов, Д. І. Шульженко та ін.). Визначені дисертанткою критерії та показники сформованості професійної компетентності психологів доповнюються запропонованим методичним комплексом, що включає як стандартизовані методики, прийняті у фаховій спільноті, так і адаптовані авторкою анкети для поглибленого дослідження за окремими емпіричними показниками. Здійснений у підрозділі 2.3 аналіз діагностичних даних дозволив Т. В. Григоренко підтвердити актуальність раніше представлених у науковій літературі емпіричних тенденцій і довести необхідність проведення експериментальної роботи, спрямованої на удосконалення освітньої практики формування професійної компетентності майбутніх психологів.

У третьому розділі роботи розкрито зміст програми формування професійної компетентності спеціального (клінічного) психолога і результати її експериментальної перевірки, проведеної дисертанткою з дотриманням методологічних і методичних вимог до організації науково-дослідної роботи. Авторську концепцію оптимізації системи роботи закладу

вищої освіти Т. В. Григоренко детально розкриває через обґрунтування специфіки реалізації міждисциплінарного підходу до професійної компетентності майбутніх психологів, практичного значення тренінгових технологій і кейс-методу для забезпечення стабільної ефективності цієї комплексної роботи. Релевантне застосування непараметричного методу математичної статистики (критерію Мак-Немара) дозволило дисертантці довести високий рівень статистичної значущості підвищення рівня сформованості мотиваційного, когнітивного, діяльнісного та рефлексивного компонентів професійної компетентності спеціального (клінічного) психолога за результатами проведеної експериментальної роботи.

Наукова новизна роботи відображає вагомий авторський внесок Т. В. Григоренко у дослідження проблеми професійної підготовки спеціальних (клінічних) психологів. Безперечне наукове значення для подальшого розвитку теорії і методології спеціальної освіти мають охарактеризовані в дисертаційній роботі специфічні ознаки, компоненти, критерії та рівні професійної компетентності спеціальних (клінічних) психологів, теоретично обґрунтована структурна програма психодіагностики професійної компетентності майбутніх фахівців цього профілю, уточнені теоретичні і методичні основи професійної компетентності спеціальних (клінічних) психологів у контексті фундаментальних положень індивідуально-адаптованого навчання.

Практичне значення дисертаційного дослідження зумовлене прикладною спрямованістю одержаних результатів, основними з яких є методика діагностування рівнів сформованості компонентів професійної компетентності спеціальних (клінічних) психологів, структурно-функціональна програма формування професійної компетентності психологів і відповідні методичні рекомендації щодо вдосконалення цієї роботи в умовах закладу вищої освіти. Позитивні результати формувального експерименту визначають можливості використання методичних розробок

Т. В. Григоренко при викладанні дисциплін нормативного циклу в структурі професійної підготовки майбутніх фахівців психологічного профілю.

Дисертація підготовлена з дотриманням вимог до наукового стилю та оформлення роботи, авторський текст є завершеним і цілісним. Чітка й логічна композиція роботи забезпечена за рахунок систематизації матеріалу у вигляді таблиць, наявності змістовних узагальнень та висновків, що є достатньо виваженими, достовірними, науково обґрунтованими та структурованими відповідно до поставлених завдань.

Зміст анотацій, поданих українською та англійською мовами, висвітлюють основні положення змісту дисертації. Кількість та обсяг опублікованих праць переконує в належній апробації та впровадженні основних положень дослідження.

Авторкою дисертаційного дослідження проведена ґрунтовна аналітична робота з філософськими, психологічними, педагогічними науковими джерелами. Перелік використаної літератури містить державні документи, періодичні видання, зарубіжні та вітчизняні наукові праці, сучасні інформаційні ресурси у загальній кількості 221 джерело, у тому числі 6 – іноземною мовою.

Отже, чітка логіка наукового пошуку, широка експериментальна база, використання сучасних методів проведення наукового дослідження засвідчують доцільність і обґрунтованість методологічного підходу Т.В. Григоренко, завдяки чому вдалося реалізувати визначені завдання і досягнути мету, забезпечити послідовність проведеного дисертанткою дослідницького процесу і підтвердити достовірність авторських концептуальних ідей і положень. У висновках знайшли відображення основні результати, отримані авторкою у науковому дослідженні.

Надаючи позитивну оцінку дисертаційного дослідження Т. В. Григоренко, вважаємо доцільним звернути увагу авторки на ряд зауважень до змісту представленої роботи:

1. В підрозділі 1.1, здійснюючи теоретичний аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури з проблеми формування професійної компетентності, авторка дає власне визначення поняття «компетентність»: це «скомпанована властивість якостей особистості, де результатом є підготовка випускника закладу вищої освіти для досягнення в діяльності певних професійних, соціальних та індивідуальних предметних компетенціях, які визначаються необхідним рівнем і об'ємом знань та досвіду у окремому виді діяльності». Виникає питання щодо теоретичного співвідношення цього авторського формулювання з базовою дефініцією поняття «компетентність», поданій у статті 1 Закону України «Про вищу освіту» («компетентність – здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей»). Враховуючи ключове значення поняття «компетентність» для концептуальної архітектури дисертаційної роботи, доцільною була би додаткова наукова інтерпретація використаного в авторській дефініції словосполучення «скомпанована властивість якостей особистості» з позицій сучасної теорії та методології компетентнісного підходу.

2. У підрозділі 1.1 Т. В. Григоренко стисло окреслює авторське розуміння сутності методологічних підходів, які мали основоположне значення при плануванні та організації дисертаційного дослідження. Не заперечуючи керівну методологічно-орієнтаційну роль перелічених підходів (антропосоціогуманістичного, гуманістичного, аксіологічного, гносеологічного, акмеологічного, системного, контекстного, інтегративного, діяльнісного, системно-діяльнісного, особистісно-діяльнісного, рефлексивно-діяльнісного та особистісно-орієнтованого), вважаємо за необхідне більш ґрунтовно розкрити специфіку їх використання при побудові логіко-концептуальної архітектури дослідження. Зокрема, надто лаконічними і, як наслідок, малоінформативними для специфікації методологічної позиції автора, є згадки про гуманістичний підхід («визнає

особистість як неповторну єдину послідовність, що є відкритою щодо можливості самоактуалізації, яка притаманна лише людині)), контекстний підхід («пропонований А. Вербицьким підхід до вдосконалення підготовки фахівців передбачає створення умовних (квазіпрофесійних) моделей майбутньої трудової діяльності»), інтегративний підхід («посідає чільне місце серед інших підходів до фахової підготовки майбутніх психологів (спеціальних, клінічних)») і системно-діяльнісний підхід («ключовим поняттям цього підходу є система – сукупність елементів, зв'язаних між собою наступним чином, що із зміною одного змінюються й інші»).

3. Для цілісного сприйняття фахівцями методичної специфіки впровадження в освітній процес закладу вищої освіти розробленої Т. В. Григоренко програми формування професійної компетентності спеціального (клінічного) психолога доцільно було б у третьому розділі дисертації приділити більше уваги висвітленню етапів формувального експерименту і змісту роботи на кожному з них (зокрема, особливостям формування мотиваційного, когнітивного, діяльнісного і рефлексивного компонентів професійної компетентності майбутніх фахівців у процесі тренінгової роботи та практики опрацювання професійно значущих кейсів).

4. Більш ґрунтовній і системній репрезентації найважливіших результатів дисертаційного дослідження у висновках до роботи сприяло б їх уніфікування за обсягом і рівнем інформативності. Зокрема, висновки №1, №2 і №6 є достатньо змістовними й узагальненими, натомість надто стислий висновок №4 не відображає наукової новизни роботи і, крім цього, не співвідноситься з певним дослідницьким завданням.

Висловлені зауваження є дискусійними і не заперечують високої оцінки опонентом наукового рівня і практичного значення дисертації як цілісного, ґрунтовного та завершеного теоретико-експериментального дослідження актуальної проблеми формування професійних компетентностей спеціального (клінічного) психолога у процесі навчання.

Загальний висновок. Отже, представлена дисертаційна робота на тему «Формування професійних компетентностей у психолога (спеціального, клінічного) у процесі навчання» відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами), а її авторка Григоренко Тетяна Вікторівна заслуговує присудження ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 016 – Спеціальна освіта.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,

ректор комунального закладу вищої освіти

«Хортицька національна

навчально-реабілітаційна академія»

Запорізької обласної ради

Нечипоренко В.В.

